

Ποιά κοινωνία προτείνουμε στους εφήβους μας;

π. Βασίλειου Θερμού

Θά ξεκινήσω μέ ένα απόσπασμα από τό αὐτοβιογραφικό ἔργο τοῦ Μαξίμ Γκόρκυ «ή ἐφηβεία» καί θά ἀποπειραθῶ στή συνέχεια μερικά προσωπικά σχόλια. Ὁ συγγραφέας συμπυκνώνει σέ αὐτό τά συναισθήματά του περί τό τέλος τῆς ἐφηβείας.

«Ὅλα γύρω μου μισοκοιμοῦνται, ὅλα εἶναι βουβά, ὅλα κινοῦνται θαρρεῖς ἀνόρεχτα, ἀπό μεγάλη ἀνάγκη κι ὄχι ἀπό τή φλογερή ἀγάπη γιά τήν κίνηση, τή ζωή.

Καί μοῦ ῥχεται νά δώσω μιᾶ δυνατή κλωτσιά σ' ὅλη τή γῆ καί σέ μένα τόν ἴδιο, ὥστε ὅλα-κι ἐγώ μαζί-νά σβουρίξουν ἀπό ἕναν χαρούμενο ἀνεμοστρόβιλο, ἀπό το γιορτινό χορό τῶν ἀνθρώπων πού ἐρωτεύονται ὁ ἕνας τόν ἄλλο, αὐτή τή ζωή πού ἄρχισε γιά τό χατήρι μιᾶς ἄλλης ζωῆς, μιᾶς ζωῆς ωραίας, ζωηρῆς, τίμιας...

Χρειαζέται κάτι νά κάμω μέ τόν ἑαυτό μου, ἀλλοιώτικα θά χαθῶ...»

(Μαξίμ Γκόρκυ *Ἡ ἐφηβεία*, ἐκδ. Ζαχαρόπουλος, σ. 412)

Τί θέλει νά πῆ ὁ ποιητής;

1) «Μισοκοιμοῦνται ἀνόρεχτα». Γιά ποιόν ὕπνο μιλά;

Ὁ ἀναγνώστης τοῦ ἔργου ἀντιλαμβάνεται εὐκόλα ὅτι ὁ συγγραφέας ἔχει στό νοῦ του τόν ὑπαρξιακό ὕπνο τῶν ἀνθρώπων, ἐκεῖνον πού νανουρίζεται ἀπό τήν φωτιά τῶν παθῶν τους καί καταπνίγει τίς ὑπαρξιακές ἀναζητήσεις τους. Ἐπειδή τά πάθη τῶν ἀνθρώπων δέν ἀλλάζουν διαχρονικά, ἀλλά μόνο οἱ τρόποι μέ τούς ὁποίους φανερώνονται, μποροῦμε βάσιμα νά εικάσουμε ὅτι πρόκειται γιά τά τρία κλασικά: τή φιληδονία, τή φιλαργυρία, καί τή φιλοδοξία. Φυσικά δέν ἐκδηλώνονται σήμερα τά πάθη αὐτά μέ τόν ἐξαθλιωμένο τρόπο τῆς Ρωσίας ἕναν αἰῶνα πρίν, ἀλλά δέν παύει ἡ «καθωσπρέπει» ἐμφάνισή τους σήμερα νά λειτουργεῖ τό ἴδιο ἀποκρουστική, ἴσως καί ὑποκριτική. Ὁ ἐνήλικας ὁ ὁποῖος

δουλεύει σέ αυτά τά πάθη ἀποξενώνεται ἀπό τίς ψυχικές διεργασίες τοῦ ἐφήβου καί προδίδει τήν παιδαγωγική του ἀποστολή.

Πάντοτε ἀναρωτιόμουν γιατί τόσες κραυγές γιά τήν δῆθεν ἀξιοθρήνητη κατάσταση τῆς νεολαίας, ὅταν τά δραματικότερα κοινωνικά ἐγκλήματα διαπράττονται ἀπό ἐνήλικες. Πρόκληση πολέμων, ἐμπορία ναρκωτικῶν, σεξουαλική κακοποίηση παιδιῶν, ἀναξιοκρατία, καταλήστευση τοῦ δημόσιου χρήματος, καί τόσα ἄλλα, καλωσορίζουν τόν ἔφηβο στόν κόσμο τῶν μεγάλων. Ἡ διαφορά εἶναι μόνο ὅτι στήν ἐποχή μας ὅσοι ἐγκληματοῦν κατά τῶν νέων φοροῦν γραβάτα.

Ἐξ ἄλλου ὁ ἔφηβος οὔτε κἄν συνειδητοποιεῖ πώς ἡ Ντίσνεϋλαντ πού τοῦ προσφέρουν πανηγυρικά τά ἰδιωτικά κανάλια καί τό διαδίκτυο συνιστᾶ τήν πιά στυγνή ἐκμετάλλευσή του-ἓνα ἄλλο «ὑπόγειο» ἀδίκημα. Ἡ σημερινή κοινωνία ἔχει ἐμπορικοποιήσει τήν ἐφηβεία, ἡ ὁποία πλέον ἀποτελεῖ αὐτόνομο καταναλωτικό στόχο (ροῦχα, παπούτσια, παγωτά, ἠλεκτρονικά παγνίδια, μουσική, τηλεοπτικές σειρές κ.ἄ.). Μέ τόν τρόπο αὐτό ἐργάζεται γιά νά ἐπεκτείνει αὐτόν τόν μεταδοτικό ὕπνο καί στούς ἐφήβους, ἔτσι ὥστε ὡς ἐνήλικες αὔριο νά συμμορφωθοῦν πλήρως πρός τό γενικό κλίμα τῆς ἀναισθησίας καί τῆς κατανάλωσης.

Σέ αὐτό τό θλιβερό ροχαλητό τῶν παθῶν θά χρειασθῆ νά προσθέσουμε τόν ὕπνο τῆς ἄγνοιας, τῆς ἀδιαφορίας καί τῆς παθητικότητας, τῶν συμπεριφορῶν δηλαδή πού ὀδηγοῦν τούς γονεῖς νά ἐκχωροῦν τό προνόμιο τῆς ἀγωγῆς στήν τηλεόραση. Τήν ἴδια ὥρα πού οἱ ἔφηβοι, σέ ἀντίθεση μέ ὅ,τι εὐρέως νομίζεται, λαχταροῦν γιά κοινωνία μαζί τους.

Σέ ἀμερικανική ἔρευνα μεταξύ 8.165 ἐφήβων, «στό ἐρώτημα «ποιῶν τήν παρέα ἀπολαμβάνεις περισσότερο: τῶν γονέων σου ἢ τῶν φίλων σου;» ἡ ἀπάντηση ἐκπλήσσει. Τό 60% εἶπαν ὅτι τίς ἀπολαμβάνουν ἐξ ἴσου· τό 15% ἔδειξε προτίμηση γιά τούς γονεῖς».¹ Ἀλλά δυστυχῶς κάποιοι γονεῖς ἀποθαροῦν αὐτή τή συζήτηση ἀποφεύγοντας,

¹ Merton Strommen, A. Irene Strommen *Five cries of parents*. HarperSanFrancisco, 1993, σ. 124.

ἐπικρίνοντας, δασκαλεύοντας, ὑπονομεύοντας, ἢ φέροντας περισπασμούς ὅταν ἀποπειρῶνται νά ἐκφρασθοῦν.

2) «Νά δώσω μιὰ δυνατή κλωτσιά».

Ἐδῶ μέ λίγες λέξεις περιγράφονται ἐφηβικές στάσεις καί συμπεριφορές πού ἀπασχολοῦν συχνά τούς ψυχολόγους καί τούς κοινωνιολόγους. Ἡ «κλωτσιά» τῶν ἐφήβων ἐνδέχεται σέ ἀτομικό ἐπίπεδο νά περιλαμβάνει ἐξέγερση στήν οἰκογένεια καί βία διεκδίκηση τῆς ἀνεξαρτησίας, σέ κοινωνικό δέ ἐπίπεδο ὅλες ἐκεῖνες τίς ἀποκλίνουσες καταστάσεις πού πετοῦν τό γάντι στό κατεστημένο καί διεκδικοῦν βία μιὰ διαφοροετική κοινωνία.

Χωρίς νά ξεχνᾶμε τήν πιθανότητα νά χειραγωγηθῆ τεχνηέντως ὁ ἔφηβος σέ αὐτή τήν ἐξέγερση (πάλι ἀπό τούς μεγάλους!), πρέπει νά ἐπισημάνουμε ὅτι κάποιου βαθμοῦ «ἀντίσταση κατά τῆς ἀρχῆς» τήν ἔχει ἀνάγκη προκειμένου νά μὴν ἀλλοτριωθῆ καί νά βρεῖ τό πρόσωπό του. Μέσα στήν οἰκογένεια κάποιες φορές τραβᾶ τή διάσταση στά ἄκρα καί μεγαλοποιεῖ τίς διαφορές, ἂν νοιώσει ὅτι χωρίς αὐτή τήν ὑπερβολή κινδυνεύει νά μείνει ψυχολογικά προσδεδεμένος στούς γονεῖς του. Μέ ἄλλα λόγια, τό χάσμα τῶν γενεῶν διαθέτει καί ἀναπτυξιακή τελεολογία. Ὑπάρχουν περιπτώσεις πού ἡ ἔλλειψή του συνεπάγεται ἦττα τοῦ ἐφήβου καί συμμόρφωσή του. Γίνεται ψεύτικος, παραμένει σέ ὑπανάπτυξη, ἐνδέχεται δέ νά παραμείνει ἐξαρτημένος καί ὡς ἐνήλικας. Ὁ ἔφηβος εἶναι ἰκανός νά φθάσει ἀκόμη καί στήν «κλωτσιά» τῆς αὐτοκτονίας ἂν ἔτσι νομίζει ὅτι θά αἰσθανθῆ ἀληθινός.

Ἕνας σημαντικός παράγοντας δημιουργίας βίαιων συμπεριφορῶν εἶναι ἡ ἐπιδεινούμενη ἀποξένωση τοῦ ἐφήβου ἀπό τό ἐκπαιδευτικό σύστημα. Ὁ παράγοντας αὐτός δέν ἐξετάζεται ἀρκετά σήμερα, καθὼς ἡ ὅλη συζήτηση γιά τήν ἐκπαίδευση ἔχει καταντήσει τεχνοκρατική, ἐνδιαφερόμενη μόνο γιά κονδύλια. Ὅμως ἡ περιθωριοποίηση τοῦ σχολείου μέσα στήν κοινωνία ἐπιφέρει μέ τή σειρά της καί περιθωριοποίηση τοῦ ἐφήβου σέ αὐτήν. Καθὼς τό σχολεῖο παύει νά λειτουργεῖ ὡς πρωτοπορεία τῆς κοινωνίας ὅπως στό παρελθόν, χάνει τό κῦρος του ταυτόχρονα καί ὅλος ὁ κόσμος

τῶν ἐνηλίκων. Ὁ ἔφηβος ἔτσι αἰσθάνεται πῶς οἱ μεγάλοι δέ νοιάζονται γι' αὐτόν, ὅτι τοῦ λένε ψέμματα, ὅτι δέν μποροῦν νά κατανοήσουν τίς μαθησιακές του ἀνάγκες καί –τό χειρότερο– τήν ἀναπτυξιακή του πορεία, ἢ ὅποια πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι δύσκολα συμβιβάζεται μέ τό σημερινό ἐκπαιδευτικό σύστημα.

Ἐνα σχολεῖο πού «δουλεύει» μέ μιά μικρή μειοψηφία μαθητῶν στούς ὁποίους ταιριάζει ἡ ἀπομνημόνευση, ἕνα σχολεῖο πού καλλιεργεῖ μόνο τή διανοητική γνώση χωρίς ἐποπτεία στή ζωή καί στήν κοινωνία, ἕνα σχολεῖο πού θέλει τόν ἔφηβο καθηλωμένο σέ μιά καρέκλα γιά ἕξη ὥρες, ἕνα σχολεῖο πού ἀγνοεῖ τήν ἀνάγκη τοῦ ἐφήβου γιά κοινωνικοποίηση, ἐθελοντισμό, ἀξίες, ὑπαρξιακή ὠρίμανση, διαπροσωπικές σχέσεις, ἀναγκαστικά θά τόν ὀδηγήσει σέ ἀλλοτρίωση. Μάλιστα ἕνα μέρος τῶν νέων θά πεταχθῆ ἔξω ἀπό τό ἐκπαιδευτικό σύστημα καί θά στελεχώσει τήν παραβατικότητα καί τό περιθώριο, ἐκφράζοντας μόνιμα πιά τόν θυμό του πρὸς τήν κοινωνία. Ἀλλά καί ὁ ἔφηβος πού παραμένει στό σχολεῖο εἶναι πεπεισμένος πῶς, ἀφοῦ οἱ μεγάλοι ἔφτιαξαν αὐτό τό κατασκευάσμα, τοὺς χωρίζει ἄβυσσος ἀπό ἐκείνους. Δέν εἶναι ἀρκετό νά λέμε πῶς ἡ ἀποξένωση φέρνει βία ὡς ἀπάντηση· εἶναι ἡ ἴδια βία, γι' αὐτό γεννᾷ ἀντιβία.

Θεωρῶ ἐπίσης ὅτι ὁ ἔφηβος ἔχει συλλάβει- μέ τήν ὀξυδέρκεια πού τόν διακρίνει- τήν ἀσυνέπεια καί ὑποκρισία πολιτείας καί κοινωνίας. Στό βαθμό πού τίς αἰσθάνεται ξένες ἀπό τόν κόσμο τῶν ἀξιῶν πού διακηρύσσουν, χάσμα μέγα δημιουργεῖται μεταξύ νέων καί μεγάλων. Πράγματι, ὑπάρχουν σοβαρές ἀντιφάσεις σέ μιά κοινωνία σάν τή δική μας πού ἐξυμνεῖ τή νεότητα καί ταυτόχρονα τήν ὑπονομεύει. Ὅπως ἀκριβῶς πράττει καί μέ τή γυναίκα (πού τῆς ἐπιδρασιλεύει φιλοφρονησεις καί τήν ἴδια στιγμή ἐμπορεύεται παντοῦ τό σῶμα τῆς), σπεύδει λαϊκιστικά νά πλέξει καί τό ἐγκώμιο τῆς νεολαίας ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη ἀπεργάζεται τήν ὑπονόμευσή τῆς: δέν ἔχει τή βούληση νά ἀντιμετωπίσει τήν ἀνεργία, τῆς προσφέρει πανεπιστήμια πού βρίθουν σκανδάλων, τῆς

παρουσιάζει μιά πολιτική ζωή έκτεταμένης διαφθοράς, τῆς παρέχει ἄθλια προγράμματα τηλεόρασης, τὴν συντρίβει ψυχικά ξεδιπλώνοντας μπροστά της τὴν ἀναξιοκρατία, προσπαθεῖ νά τὴν προσεταιρισθῆ σέ ἰδεολογίες μίσους (ναζιστικές, ἀρχαιολατρικές, σέκτες) κ.π.ἄ. Ἡ ἀντίσταση τοῦ ἐφήβου στίς ἀντιφάσεις καί στήν ὑπονόμευση εὐλόγα περιλαμβάνει κάθε εἶδους «κλωσιά», ἀκόμη καί ἂν δέν γνωρίζει ποιόν πρέπει νά κλωτσήσει.

3) «Ἀλλοιώτικα θά χαθῶ».

Ἀπό τί κινδυνεύει ὁ ἔφηβος λοιπόν στή σύγχρονη κοινωνία; Κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τὴν κατάρρευση τοῦ ἠθικοῦ του ὅταν διαπιστώνει πὼς τὸ παιγνίδι εἶναι «στημένο» καί δέν προσφέρει ἐναλλακτικές διεξόδους καί δυνατότητες αὐτοδιάθεσης.

Δεύτερον, ἀπὸ τὸ ἀποδιοργανωτικό ἄγχος ἀπέναντι στήν ἀδυναμία σχηματισμοῦ ταυτότητας. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ψυχαναλυτής Peter Blos, «ἡ σύγχρονη δημοκρατική καπιταλιστική κοινωνία δέν προσφέρει στοὺς νέους μιά ἐπιβεβαίωση τῆς καταστάσεώς τους, οὔτε τελετές μύησης ἢ καθιέρωσης. Ἔτσι οἱ ἔφηβοι ἀφήνονται μόνοι τους στό νά σχηματίσουν ἀνταγωνιστικούς ὀργανισμούς (συμμορίες, κλίκες, ὁμάδες γιὰ ὅποιοδήποτε σκοπό), μέ ἔμφαση στήν ἐπιθετική κυριαρχία, ἀνταγωνιστική ὑπεροχή, καί ἐχθρικό ἀποκλεισμό... Τὸ κενό τῆς μὴ θεσμοποιημένης ἐφηβείας στή Δυτική κοινωνία ἐπιτρέπει ἀπὸ τὴ μιά ἕναν ὑψηλό βαθμὸ διαφοροποίησης καί ἐξατομίκευσης τῆς προσωπικότητας ἀφοῦ δέν ὑπάρχουν ὑποχρεωτικά μοντέλα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ φορτίο τοῦ αὐτοκαθορισμοῦ διευκολύνει τὴν ἀποκλίνουσα καί παθολογική ἀνάπτυξη».² Ὁ ἄνθρωπος δέν ἀντέχει τὸ κενὸ ταυτότητας, γι' αὐτὸ καί ὁ ἔφηβος βιάζεται ὅπως-ὅπως νά δώσει λύση ἐπιλέγοντας μιά προβληματική ταυτότητα.

Τρίτον, ἀπὸ τὴ ἀπώλεια τῆς ὑγιοῦς κλίμακας στή σχέση μέ τὸν κόσμο καί τὰ πράγματα καί τὰ πρόσωπά του. Θεωρῶ ἰδιαίτερα δύσκολο νά μεγαλώνει ἕνας ἔφηβος στό ξέφρενο

² Blos Peter *On adolescence a psychoanalytic interpretation*. The Free Press, New York, 1962, σ. 204.

κλίμα μιᾶς ἐποχῆς σάν τή δική μας, πού ἔκαμε καταστατικό της τήν φαντασίωση. Ὅπως γράφει ἡ ψυχοθεραπεύτρια ἐφήβων Marsha Levy-Warren, «ἡ ρομαντικοποίηση τῆς ἐφηβείας στή σημερινή κοινωνία δέν προσφέρει καλές ὑπηρεσίες στούς ἐφήβους μας. Παρουσιάζοντας τήν ἐφηβική ζωή σάν αἰσθησιακή, λαμπερή, καί συναρπαστική, ὅπως τήν ἀποδίδουν διαφημίσεις ἐσωρούχων, αὐξάνει τό αἶσθημα τῆς ἀποσύνδεσης τῶν ἐφήβων μεταξύ τῆς ἐμπειρίας τους καί τοῦ κόσμου. Στήν πραγματικότητα, ἡ ἔμφαση πού ἡ κοινωνία μας θέτει στή νεότητα καί στή νεανικότητα κάνει κακό σέ ὅλους μας· δυσκολεύει τούς ἡλικιωμένους οἱ ὅποιοι συχνά διαχωρίζονται ἀπό τήν ὑπόλοιπη κοινωνία, καί κάνει τό νά γερνᾶς μιά πηγὴ φόβου, ἀκόμη καί ἀπελπισίας».³

Τέταρτον, μέ τήν λήθη τῶν οὐσιωδῶν τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ σέ πνευματικό ἀκρωτηριασμό. Ἐπειδή ἡ σύγχρονη κοινωνία ἔκαμε θεό της τό χρῆμα καί τήν παντός εἶδους ἀπόλαυση, ἀγωνίζεται γιά τή φίμωση τῶν ὑπαρξιακῶν ἐρωτημάτων τῶν ἀνθρώπων, διότι αὐτά ἀποτελοῦν τροχοπέδη στούς σκοπούς της. *Νέοι πού παίρνουν στά σοβαρά τά καίρια τῆς ζωῆς συνιστοῦν παραφωνία στό πελώριο κύκλωμα τῆς κατανάλωσης.*

Αἰχμή τοῦ δόρατος ἡ τηλεόραση, ὡς πρὸς τό περιεχόμενο τῶν προγραμμάτων της συμπεριφέρεται σά νά μὴν ὑπάρχουν παιδιὰ καί ἔφηβοι, ἀλλά ἐπανέρχεται στίς διαφημίσεις νά τούς ἐξαγοράσει. Ἐλαβε ἓνα κατ' ἐξοχήν νεανικό δημιουργικό κεφάλαιο, τή φαντασία, καί τή διέστρεψε στήν παμφάγο φαντασίωση. Μέ τή διαφήμιση ἀπεργάζεται τήν καταστροφή τοῦ νοήματος, ἔτσι ὥστε νά δημιουργήσει μιάν ἀνιστορική νεολαία, χωρίς συντεταγμένες χώρου καί χρόνου, ἡ ὁποία μόνο θά καταναλώνει. Δέν εἶναι τυχαῖες οἱ διαπιστώσεις τοῦ ἀείμνηστου Χρήστου Βακαλόπουλου πὼς ἡ διαφήμιση ἐξαρθρώνει τό νόημα, καθὼς καί τοῦ Νήλ Πόστμαν ὅτι ἀχρηστεύει καί γελοιοποιεῖ τά προαιώνια σύμβολα τῆς ἀνθρωπότητας. (Γιά παράδειγμα, ἡ Ὀδύσεια καί ὁ Μυστικός Δεῖπνος ἔχουν χρησιμοποιηθῆ σέ διαφημίσεις). Ἐτσι ὥστε,

³ Marsha Levy-Warren *The adolescent journey*. Jason Aronson inc, 1996, σ. 329.

ἀφοῦ θά καταρριφθοῦν τά στηρίγματα τῆς ἀνθρώπινης μνήμης, νά μήν ἔχουν νόημα πιά οἱ ὑπαρξιακές ἀναζητήσεις. Καί ἐπειδή τά παιδιά καί οἱ ἔφηβοι ἀναμοχλεύουν τά δικά μας ὑπαρξιακά ἐρωτήματα πού κλείσαμε ὅπως-ὅπως, πρέπει νά φιωθοῦν ἐξομοιωόμενοι μέ τά ἀνιστορικά καί ἀνιστόρητα ὑποκείμενα τῆς καταναλωτικῆς τάξης πραγμάτων.

*

Ὁ πιό ἀξιόπιστος τρόπος νά ἀποδείξουμε κοινωνία καί Ἐκκλησία ὅτι ἐνδιαφέρονται εἰλικρινά γιά τούς νέους εἶναι νά ἀκούσουμε προσεκτικότερα τί ἔχουν νά μᾶς ποῦν. Δέν εἶναι δυνατό νά τούς ἀντιμετωπίζουμε μόνο ἢ κυρίως ὡς καταναλωτές διασκέδασης (ἢ κοινωνία) ἢ ὡς καταναλωτές αὐθεντίας (οἱ ἐκκλησιαστικοί) διότι αὐτό ἀποτελεῖ προσβλητική ὑποτίμηση ἐκείνου πού σχεδίασε ὁ Θεός γι' αὐτούς. Ἐπιβάλλεται νά βρεθοῦν τρόποι μέ τούς ὁποίους ἡ φωνή τῶν ἐφήβων θά ἐνσωματωθῇ στό κοινωνικό καί ἐκκλησιαστικό σῶμα προκειμένου νά τό ἐπηρεάσει. Ἐχουμε πολλά νά ὠφεληθοῦμε ἀπό τό καθαρό τους βλέμμα. Καί δέν ἐννοῶ μέ αὐτό θεσμούς σάν τή Βουλή τῶν ἐφήβων τῆς ὁποίας τήν ἀξία βρίσκω ἀμφισβητήσιμη ἀφοῦ συχνά ἀναπαράγουν ἐκεῖ τόν ξύλινο λόγο τῶν ἐνηλίκων.

Πῶς θά ἐνσωματωθῇ ὁ ἐφηβικός καί νεανικός λόγος στόν δημόσιο λόγο μέσα στήν Ἐκκλησία; Αὐτό θά πραγματοποιηθῇ μόνο ὅταν συνειδητοποιήσουμε πῶς οἱ ἔφηβοι μᾶς εἶναι σημαντικοί ὄχι μόνο γι' αὐτό πού θά γίνουν στό μέλλον ἀλλά καί γι' αὐτό πού εἶναι τώρα. Ἄν πράγματι ὑλοποιηθῇ αὐτή ἢ ἀλλαγή στή δική μας νοοτροπία, τότε εἶναι βέβαιο ὅτι θά ἐπινοήσουμε τρόπους καί δομές ὅπου θά νοιώθουν ἐνσωματωμένοι, σέ ἐπίπεδο ἐνοριακό, ἐπισκοπικό, πανελλήνιο.

*

Ἐνα τραγούδι τῆς ἐποχῆς μας ἀποφαίνεται: «Ἐλευθερία χωρίς ἀγάπη, φῶς μου, /εἶναι ποτάμι χωρίς νερό». Οἱ ἔφηβοι ζητοῦν ἐλευθερία, ἀλλά πρέπει νά τούς βοηθήσουμε νά μάθουν ν' ἀγαποῦν. Καί ἐμεῖς παρέχουμε συχνά τήν ἐλευθερία προκειμένου νά ἔχουμε τό κεφάλι μας ἡσυχο, ἀλλά χωρίς ἀγάπη. Μέ ἄλλα λόγια, ἡ ἐφηβεία παρουσιάζεται ὡς μιὰ

ἐξαιρετική εὐκαιρία ὥστε καί τά δύο μέρη, ἔφηβοι καί ἐνήλικες,
νά γίνουμε ἄνθρωποι. Σᾶς εὐχαριστῶ.